

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ПРАВНИКА:
ПІДХОДИ, ЦІННОСТІ, ОРІЄНТИРИ**

**PROFESSIONAL TRAINING OF THE LAWYER:
APPROACHES, VALUES, PREFERENCE POINTS**

**Балтаджи П.М., к.ю.н., доцент,
професорка кафедри державно-правових дисциплін
Одеський державний університет внутрішніх справ**

У статті проаналізовано актуальність зміни підходів до педагогічної парадигми, актуалізації гуманістичних ідей і загальнолюдських цінностей. Зазначено, що новий погляд на освіту та освітній процес обумовлений зміною поколінь, ціннісних орієнтирів, пошуком нових форм та методів комунікації, трансформацією свідомості у відповідь на виклики часу. Виклики які переживає сучасне суспільство актуалізують переосмислення загальнолюдських цінностей і в освіті. Слова: підтримка, повага, діалог, щирість, справедливість, ментальність – набули нових значень і нових контекстів. Розвиток індивідуальності, збереження в межах соціуму власної унікальності, створення умов для самореалізації і самоактуалізації людини – основна мета освіти. Зроблено висновок, що в контексті реформування професійної освіти, мова, як правило, йде про цільову підготовку фахівців, про важливу роль практико-орієнтованих дисциплін і отримання чітко передбачених освітньо-професійними програмами результатів навчання. Привертається увага до відсутності системи критеріїв успішності професійної підготовки. Оцінюються знання, уміння, навички, компетентності в той час як поза увагою залишаються показники мотивації праці, духовно-ціннісні орієнтири майбутніх юристів.

В тексті розкрито принцип взаємодії всіх учасників освітнього процесу, як запоруки формування комунікативної культури правника. Висвітлюється роль орієнтирів в процесі професійної підготовки, зокрема оволодіння відповідними професійними якостями, формування світогляду, становлення громадянських принципів, гуманістичних переконань, формування культури діалогу на основі емпатії та поваги, усвідомлення відповідальності за імідж професії. Зазначено, що освітній процес за своєю сутністю є взаємодією учасників, діалогом тих хто навчає і тих навчається. Проаналізовано діалогову модель навчання, як діалог двох особистостей, життєвих позицій, ціннісних світів, індивідуальних досвідів.

Ключові слова: освіта, освітній процес, освітні відносини, освітня модель діалогічної технології, комунікативна компетентність, професійна підготовка, гуманізація освіти.

The article analyzes the relevance of changing approaches to the pedagogical paradigm, actualization of humanistic ideas and universal values. It is noted that a new view of education and the educational process is due to the change of generations, value orientations, the search for new forms and methods of communication, and the transformation of consciousness in response to the challenges of the times. The challenges faced by modern society actualize the rethinking of universal values in education. Words such as support, respect, dialogue, sincerity, justice, mentality have acquired new meanings and new contexts. The development of individuality, preservation of one's own uniqueness within society, creation of conditions for self-realization and self-actualization of a person are the main goals of education. It is concluded that in the context of reforming vocational education, as a rule, we are talking about targeted training of specialists, the important role of practice-oriented disciplines and obtaining learning outcomes clearly defined by educational and professional programs. Attention is drawn to the absence of a system of criteria for the success of professional training. Knowledge, skills and competencies are evaluated, while indicators of work motivation, spiritual and value orientations of future lawyers are ignored.

The text reveals the principle of interaction of all participants in the educational process as a key to the formation of a lawyer's communicative culture. The author highlights the role of guidelines in the process of professional training, in particular, mastering the relevant professional qualities, shaping the worldview, establishing civic principles, humanistic beliefs, forming a culture of dialogue based on empathy and respect, and awareness of responsibility for the image of the profession. It is noted that the educational process is inherently an interaction of participants, a dialogue between those who teach and those who learn. The author analyzes the dialogic model of learning as a dialogue between two personalities, life positions, value worlds, and individual experiences.

Key words: education, educational process, educational relations, educational model of dialogic technologies, communicative competence, professional training, humanization of education.

Для функціонування та розвитку нового суспільства та повноцінного майбутнього держави особливого значення набуває роль освіти. Саме завдяки належному рівню фахової освіти закладаються основи соціально-економічного та соціокультурного благополуччя країни, реалізується головна мета і призначення освіти в сучасній гуманітарній парадигмі - усвідомлення ролі людини у світі, оволодіння дієвими способами суспільної взаємодії. Завдання значно актуалізується в умовах соціальної напруги і поширення конфліктної взаємодії в суспільстві.

Не підлягає сумніву теза, про перегляд ціннісних орієнтирів в умовах війни. Виклики які переживає сучасне суспільство актуалізують переосмислення загальнолюдських цінностей і в освіті. Підтримка, повага, діалог, щирість, справедливість, ментальність – слова які набули нових значень і нових контекстів. Розвиток індивідуальності, збереження в межах соціуму власної унікальності, створення умов для самореалізації і самоактуалізації людини – основна мета освіти. Водночас в умовах війни запускаються процеси морально-психологічної перебу-

дови людини, внутрішньої переорієнтації системи духовних цінностей, усвідомлення власної гідності і цінності іншої людини, формування почуттів відповідальності і причетності до минулого, сучасного і майбутнього. Освіта має сприяти активній солідарній діяльності.

Зміна поколінь, ціннісних орієнтирів, зміна форм та методів комунікації, трансформація свідомості у відповідь на виклики часу, обумовлюють перегляд підходів у освітньому процесі. В контексті політики перетворень, тема реформування освіти викликає неоднозначні оцінки і залишається предметом широкої дискусії у освітніх колах. Серед ключових постає питання про протиріччя між традиційним підходом до змісту професійної освіти і вимогами часу до компетенції фахівця. Гуманізм, об'єктивність, справедливість, моральність, повага до людей - обличчя юридичної професії, так звані професійні маркери, які мають стати пріоритетами сьогодення.

Необхідність забезпечення здобувача освіти знаннями та навичками цінними для життя в нових реаліях, перегляд ролі викладача, значущість менторської підтримки,

передбачають зміну педагогічних парадигм і концепцій, щодо взаємодії як в освітньому просторі, так і за його межами. Мова йде про необхідність формування у майбутніх правників комунікативної компетентності, культури міжособистісних відносин, культури вирішення конфліктів на основі визнання ідеї гуманізму. Саме такі навички дозволять в майбутньому реалізувати очікування суспільства щодо ролі та місця правника.

Комунікативна компетенція правника передбачає вміння ефективно отримувати та передавати інформацію; досягати поставленої мети шляхом переконання співрозмовника й спонукання його до дії; здійснювати позитивну самопрезентацію; діяти у конфліктній комунікації; демонструвати комунікативну культуру; транслювати повагу, емпатію і гуманізм.

Проблеми вищої освіти висвітлені в роботах вітчизняних та зарубіжних дослідників: А. Андрущенко, Н. Бондарчук, Г. де Віт, М. Головатий, Дж. Гудзік, М. Згуровський, О. Козівська, В. Кремень, М. Курко, С. Майборода, Дж. Найт, Н. Нижник, В. Огаренко, О. Поступна, І. Сікорська, В. Тертичка, Р. Шаповал, С. Шкарлет, В. Яблонський та ін.

В системі координат вищої освіти взаємодія виступає одним з ключових компонентів особистісно орієнтованих моделей навчання, що передбачає не лише врахування життєвого досвіду кожного студента, його готовності до навчання, професійної мотивації, комунікативних навичок, але й включення в освітній процес, розвиток як фахових умінь та компетентностей, так і емоційно-особистісного ставлення до себе, своєї діяльності, оточуючого світу.

Здатність до комунікації, готовність будувати діалог, чути і довіряти обумовлена психологічними характеристиками, культурою та рівнем освітньої підготовки. Завдяки комунікаційній культурі інформаційний потік постійно приймається від кожного попереднього покоління кожним наступним і стає предметом суб'єктно-об'єктивних інформаційних взаємодій, інструментом виховання, освіти і навчання, засобом соціалізації [1, с.218]. Непомітно для себе, і що важливо, добровільно, люди поступились свободою, втратили здатність критично мислити, робити вибір і нести відповідальність – індивідуальність розчинилась у технократичній культурі. Під тиском індустріального, технічного і ринкового суспільства, освіта змінила мету, завдання, втратила гуманістичний зміст. На освіту, як компонент соціальної системи, покладається задача «вироблення» професійних, здатних до конкуренції зі ШІ кадрів.

Слід звернути увагу, що суттєву роль, у процесі професійного пошуку, відіграє ціннісно-сміслова сфера особистості. Важливо, щоб професійне становлення людини починалось з осмислення власного ціннісного простору і його зв'язків із цілями й завданнями обраної професії. Непрофесійність і низький рівень культури поможуть втрату віри у справедливість, викликають в суспільстві негативне ставлення до працівників правової сфери. За таких умов відповідність якості підготовки освітньо-кваліфікаційному рівню набуває соціального значення і закладає основу майбутнього іміджу професії. Реформаційні процеси, критика старих підходів і зміна кваліфікаційних вимог, не гарантують якості освіти. В контексті реформування професійної освіти, мова, як правило, йде про цільову підготовку фахівців, про важливу роль практико-орієнтованих дисциплін і отримання чітко передбачених освітньо-професійними програмами результатів навчання. Разом з тим привертає увагу відсутність системи критеріїв успішності професійної підготовки. Оцінюються знання, уміння, навички, компетентності в той час як поза увагою залишаються показники мотивації праці, духовно-ціннісні орієнтири майбутніх юристів.

Значна роль у процесі формування індивідуальності, професійності і культури відводиться педагогу – наставнику. Якщо для здобувача освіти духовність – це мож-

ливість самореалізації, на основі моральності, поваги, творчого підходу, то для викладача, який виконує функцію духовного референта, – це визнання за студентом права на власну позицію, на помилку і апеляцію, це відповідальність за кінцевий результат співпраці.

Організація діалогової взаємодії є підґрунтям співробітництва та співтворчості всіх учасників освітнього процесу, що сприяє формуванню особистісних професійно значущих якостей майбутніх правників як конкурентоспроможних фахівців. Діалог вчить поважати відмінності, протилежні позиції і точки зору, аналізувати соціальні процеси, а не лише проявляти емоційні реакції.

Н. Голота, аналізуючи діалогічні технології в різних наукових контекстах, розкриває значущість навчального діалогу в освітньому процесі закладу вищої освіти, що забезпечує розвивальний характер навчання: наявність проблеми, яка має різні варіанти вирішення та бажання студентів у процесі взаємного обміну думками знайти в різних відповідях найбільш оптимальну [2, с.47].

Освітній процес за своєю сутністю є взаємодією учасників, діалогом тих хто навчає і тих навчається. Діалогова модель навчання – це діалог двох особистостей, життєвих позицій, ціннісних світів, двох індивідуальних досвідів на матеріалі змісту навчального предмета у процесі формування у здобувачів освіти ключових компетентностей. Це дає змогу цілісно проєктувати усвідомлене засвоєння ними нових понять у розвивальному освітньому середовищі активного творчого діалогу [3, 15].

Діалог в освітньому процесі – це спосіб відносин, який орієнтований на взаємоповагу, взаємозбагачення, емпатію, співпрацю, креативність і, як результат, на продуктивну взаємодію. Сутність діалогового підходу у професійній підготовці полягає в організації освітнього процесу таким чином, що всі здобувачі освіти виявляються залученими до процесу пізнання, освітній простір стає майданчиком для обміну думками, ідеями, стратегіями та пошуку рішень в умовах поваги, довіри та визнання права на особисту думку. При цьому, діалог не зводиться лише до комунікації учасників освітнього процесу, а полягає у обміні цінностями, світоглядами, у підвищенні особистої мотивації, заклику до співучасті та спільного пошуку рішень. В цьому контексті слід звернути увагу, що учасники діалогу можуть мати відмінні позиції, погляди, ідеї та по-різному бачити рішення. Обговорення в колі учасників складних, суперечливих та спірних питань також є діалогом. Діалог може бути як процесом, так і результатом комунікації. Слушним в цьому контексті є розуміння діалогу як процесу щирої взаємодії, завдяки якій люди слухають один одного так глибоко, щоб змінитися, від того, що вони дізнаються.

Ефективність формування гуманістичної направленості особистості майбутнього юриста, на думку українських і зарубіжних дослідників, залежить від успішної реалізації відповідних педагогічних умов.

У першу чергу, мова йде про створення атмосфери співпраці, про рівноправність у відносинах педагога і студента. Змістом такої взаємодії є цілеспрямована, послідовна передача студенту суспільно-історичного, соціокультурного, професійного досвіду викладача. Застосування у навчальному процесі методики проблемно-діалогового викладання, дозволить студенту проявити активність, ініціативність, готовність бути членом команди, буде сприяти формуванню особистої мотивації.

Методично організований навчальний діалог забезпечує гармонійну взаємодію його учасників і перетворення предмета дискусії на цікавий для всіх і кожного, актуалізований, об'ємний, різноплановий. Сучасний навчально-виховний процес потребує інтелектуалізації, насичення проблемністю, скорочення пасивних форм діяльності. Активність - це реалізація права на вибір, це вираження внутрішньої свободи. Для студента це може бути право на визначення темпу і обсягу навчання, на вибір напряму

і спеціалізації. Вже на етапі навчання це може бути свідченням вміння приймати рішення відносно себе, свідченням готовності нести відповідальність, що є важливими навичками у професійній реалізації правника.

Як організатор освітнього процесу, педагог у рамках діалогу має можливість застосувати прийоми зближення й налагодження співпраці зі студентом, зрозуміти його мотиви, внутрішні проблеми, установки, на яких ґрунтується особистісна позиція. Тут педагог виступає лише в ролі фасілітатора освітнього процесу, провокуючи і підтримуючи студентський діалог. Разом з тим важливо є менторська підтримка викладача. Здобувач освіти, зокрема першокурсник в умовах конкурентної взаємодії може очікувати підтримки та опори у вигляді авторитетної позиції викладача. Як зазначає Н. Бондаренко в результаті навчання здобувачів освіти із застосуванням методів діалогічної взаємодії рівень мотивації, емоційного благополуччя і навчальних досягнень істотно зростають [3, 17].

Організація освітнього процесу на основі діалогічного підходу дозволяє не лише отримати знання, але й розвиває саму пізнавальну діяльність, сприяє командній роботі та співробітництву в процесі навчання. Водночас діалогові технології передбачають врахування культурного та психологічного аспектів розвитку здобувача освіти, а отже розглядаються як ефективний спосіб забезпечення особистісно-орієнтованого навчання.

Професійна підготовка правника має орієнтуватись на формування навичок реагування на конфліктну комунікацію. Серед важливих навичок в професійній діяльності правника слід виділити: вміння будувати конструктивний

діалог, мислити нестандартно, обирати комунікативну стратегію, слухати і чути іншу позицію, ставити запитання, використовувати нейтральну мову, відділяти проблему від людини, факти від емоцій, з повагою ставитись до точки зору опонента, в процесі пошуку оптимального рішення віддавати перевагу рішенню на основі консенсусу, працювати з гіпотезами, розуміти наслідки ескалації конфліктної комунікації і точки виходу з конфлікту. Уміння вести діалог має важливе значення для розвитку професійного потенціалу майбутнього правника.

Діалог в освітньому процесі дозволяє виходити за межі звичних форматів, дозволяє експериментувати та випробувати себе, що і є метою навчання. Навчальна аудиторія стає «репетиційним» майданчиком, де дозволено мати власну позицію, демонструвати креативність і нестандартне мислення, приміряти професійну роль, де помилки не тягнуть відповідальність.

Такі «репетиції» сприяють виробленню власного професійного стилю діяльності. Особливо цінною така практика може бути для тих здобувачів освіти, хто бачить себе адвокатом чи суддею. Діалогові технології формують навички професійного спілкування (проводити опитування, ставити запитання, наводити аргументи, резюмувати, узагальнювати, формулювати висновки). Оволодіння відповідними професійними якостями, формування світогляду, становлення громадянських принципів, гуманістичних переконань, визнання загальнолюдських цінностей, формування культура діалогу на основі емпатії та поваги, усвідомлення відповідальності за імідж професії – мають бути основними орієнтирами в підготовці правника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ігнат'єва О. Аналіз сутності поняття «комунікаційна культура суспільства». *Соціокультурні та політичні пріоритети української нації в умовах глобалізації* / Тернопіль : ТНЕУ, 2019. С. 281.
2. Голота Н. Діалогічні технології як складова практико зорієнтованої підготовки майбутніх педагогів, *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. № (37 (1)). С. 47–53.
3. Бондаренко Н. В. Традиційні методи навчання мови як ресурс діалогізації освітнього процесу. *Методи компетентнісного навчання української мови* : зб. матеріалів круглого столу. Педагогічна думка, м. Київ, Україна, С. 12-18.
4. Тамаркіна О. Застосування діалогових технологій в навчальному процесі. *Проблеми лінгвістики й методики викладання мов у контексті входження України в Європейський простір* : збірник матеріалів Всеукраїнської інтернет-конференції. Умань : УНУС, 2016. С. 97-99. [онлайн]
5. Шашкова Л., Злочевська М. Діалогічний вимір гуманітарного знання. Монографія. К.: Видавничий дім «Професіонал», 2011. 176 с.